

Universitätsbibliothek Wuppertal

C. PLINII|| SECVNDI|| HISTORIAE|| MVNDI|| LIBRI XXXVII,||

Plinius Secundus, Gaius

[Lugduni], 1582

Liber XVI

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1752](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1752)

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XVI.

Syluestrium arborum natura.

PROOEMIUM.

10 **D**OMIFERÆ Arbores, quæque mitioribus succis voluptatem primæ cibis attulerunt, & necessario alimento delicias immiscere docuerunt, siue illæ vltro, siue ab homine didicere blandos saporibus adoptione & connubio, idque munus etiam feris volucribusque dedimus, intra prædictas constant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quæ primò victum mortaliū aluerunt, nutrices inopis ac feræ fortis, ni præuerti cogeret admiratio vsu comperta, quænam qualisque esset vita, sine arbore vlla, sine frutice viuientium.

20 *Gentes sine arbore, & miracula in Septentrionalis regionis arboribus.*

CAPVT I.

Diximus & in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sunt verò in Septentrione visæ nobis Cauchorum, qui maiores minorisque appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiumque singularum interuallis, effusus in immensum agitur Oceanus, æternam operiens rerum naturæ controuersiam: dubiumque terræ sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis: nauigantibus similes, cum integat aquæ circumdata: naufragis verò, cum recesserint: fugientisque cum mari pisces circa turgia venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palustri iunco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia: captumque manibus lutum ventis magis, quam sole, siccantes terra cibos, & rigentia Septentrione viscera sua vrunt. Potus iis non nisi ex imbre seruato scrobibus in vestibulo domus. Et hæc gætes, si vincantur hodie à Po. Rom. seruire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna parcat in pœnam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntque frigori umbras: altissimæ tamen haud procul supra dictis Cauchis, circa duos præcipue lacus. Litora ipsa obtinent quercus, maxima auiditate nascendi: suffossæque fluctibus, aut propulsæ flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt: atque ita libratae stantes nauigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris, cum velut industria fluctibus agerentur in proras 40 stantium noctu, inopisque remedij illæ, prælium nauale aduersus arbores inirent.

De Hercyniæ syluæ magnitudine.

CAP. I.

IN eadem Septentrionali plaga Hercyniæ syluæ roborum vastitas intacta æuis, & congenita mundo, propè immortalis sorte miracula excedit. Vt alia omittantur fide caritura, constat attolli colles occurfantium inter se radicum repercussu: aut vbi secuta tellus non sit, arcus ad ramos vsque, & ipsos inter se rixantes, curuari portarum patentium modo, vt turmas equitum transmittant.

De glandiferis.

CAP. III.

Glandiferi maximè generis omnes quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati.

CAP. IIII.

50 **H**inc ciuicæ coronæ, militum virtutis insignè clarissimum: iam pridè verò & clementiæ Imperatorum, postquam ciuiliū bellorum profano meritum cæpit videri ci-

uicem non occidere. Cedunt his murales vallarésque, & aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedunt & rostratæ, quamuis in duobus maximè ad hoc æui celebres: M. Varrone è piraticis bellis, dante Magnò Pompeio: itémque M. Agrippa, tribuente Cæsare è Siculis: quæ & ipsa piratica fuere. Antea rostra nauium tribunali præfixa fori decus erant, veluti populo Ro: ipsi corona imposita. Postquam verò tribunitiis seditionibus calcari ac pollui, cœpere, postquam vires ex publico in priuatû^a magis singulisque ciuium quæri, & sacrosancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum subiere in capita ciuium rostra. Dedit hanc Augustus coronam Agrippæ: sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Antiquitus quidem nulla, nisi Deo, dabatur: ob id Homerus cælo tantum eas & prælio vniuerso tribuit, viritim verò ne in certamine quidem vlli. Feruntque primum omnium 10 Liberum patrem imposuisse capiti suo ex edera. Postea Deorum honori sacrificantes sumpserunt, victimis simul coronatis. Nouissimè & in sacris certaminibus vsurpatæ, in quibus hodièque non victori datur, sed patriam ab eo coronari pronútiatur. Inde natum, vt etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandæ: mox vt & ludis darentur. Lógum est, nec instituti operis, differere quisnam Romanorû primus acceperit. Neq; enim alias nouerant, quàm bellicas. Quod certum est, vni gentium huic plura sunt genera, quàm cunctis. Romulus frondea coronauit Hostum Hostilium, quòd Fidenam primus irrupisset. Auus hic Tulli Hostilij régis fuit. P. Decium patrem, Tribunum militum, frondea donauit exercitus ab eo seruatus, Imperatore Cornelio Cossò c o s. Samnitiû bello. Ciuica iligna primò fuit, postea magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variatumque & cum quercu 20 est, ac data vbique, quæ fuerat, cûstoditò tantum honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superbæ, quâsque conferre libeat eum illa Græcorum summa, quæ sub ipso Ioue datur, cuique muros patria gaudens rumpit: Ciuem seruare, hostem occidere: Vtque eum locum, in quo sit actû, hostis obtineat eo die: Vtque seruatus fateatur: alias testes nil profunt: Vt ciuis fuerit. Auxilia, quamuis rege seruato, decus id non dant: Nec crescit honorem idem Imperatore seruato, quoniam cõditores in quocunq; ciue summum esse uoluerunt. Accepta licet vti perpetuo. Ludos ineunti semper assurgi etiam ab Senatu, in more est. Sedendi ius in proximo Senatui. Vacatio munerum omnium ipsi patrique, & auo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccus Dentatus, vt retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O 30 mores æternos qui tanta opera honore solo donauerint: & cum reliquas coronas auro commendarent, salutem ciuis in pretio esse noluerint: ^b clara professione, seruari quidem hominem nefas esse luci causa.

^a T. agi
^b T. clarè
professi, ne seruari quidem hominem fas esse, luci

De glande, genera XIII.

CAP. V.

Glandes opes esse nunc quoque multarum gentium, etiam pace gaudentium, constat. Nec non & inopia frugum arefactis molitur farina, spissaturq; in panis usum. Quin & hodièque per Hispanias, secundis mensis glans inferitur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est præterea lege xij. tabularum, vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Distant fructu, situ, sexu, sapore. Nanque alia fageæ glandi figura, alia quernæ, & alia ilignæ: atque inter se quoque generum singulorum 40 differentia. Præterea sunt aliquæ syluestres, alia placidiores, quæ culta obtinet. Iam etiã in montosis planisque distant: sicut & sexu mares ac fœminæ. Item sapore. Dulcissima omnium fagi, vt quæ obsessos etiam homines durasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur nominibus, quæ sunt alia alibi. Quippe cum robur quercumque vulgò nasci videamus, esculum non vbique. Quartam verò generis eiusdem, quæ cerrus vocatur, ne Italiae quidem maiore ex parte notam esse. Distinguemus ergo proprietate naturæque: & vbi res coget, etiam Græcis nominibus.

De fagina glande, & reliquis glandibus, & carbone, & pastu porcorum.

CAP. VI.

Fagi glans nucleis similis, triangula cute includitur. Folium tenue, ac leuissimum, populo simile, celerrimè flauescens: & media parte plerunq; gignens, supernè paruulam bac-

baccam viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratissima est, & ideo animalis eius vnà prouentus. Glires quoque faginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, sed maximè fagi. Glandem, quæ propriè intelligitur, ferunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, suber. Continentur hispido calyce, per genera plus minus cutem complectente. Folia præter ilicem graua, carnosa, proceras, sinuosa lateribus, nec dum cadunt, flauescunt, vt fagi, pro differentia generum breuiora, vel longiora. Illicis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis distant, similes à quibusdã Græcis dictæ, in prouinciis aquifolia. Illicis glans vtriusque breuior & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eoque nomine à glande distinguit. Masculas illices negant ferre.

10 Glans optima in quercu atque grandissima, mox esculo: nam roboris parua: cerro tristis, horrida, echinato calyce, ceu castaneæ. Sed & in querna alia dulcior, mollior que femina, maris spissior. Maximè autem probantur latifolia ex argumento dictæ. Distat autem inter se magnitudine, & cutis tenuitate. Itè quòd aliis subest tunica rubigine scabra, aliis protinus candidum corpus. Probatur & ea, cuius in balano vtrunque ex longitudine extrema lapidescit duritia: melior, cui in cortice, quàm cui in corpore, vtrunque non nisi mari. Præterea aliis ouata, aliis rotunda, aliis acutior figura. Sicut & colos nigrior, candidiorve, qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritasque differentiam habet. In ipsis verò arboribus, quæ maximam fert, hemeris vocatur, breuior, & in orbem comosa, alæque ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramosa & ipsa, procerior tamen & crassior caudice. Excelsissima autem ægilops, incultis amica. Ab hac proxima latifolia proceritas, sed minus utilis ædificiis: atque carbone dotata, vitis obnoxia est. Quamobrem solida vtuntur carboni, ærariorum tantum officinis compendio: quoniam desinente flatu protinus, emoriens, sæpius recoquitur: ceterò plurimis scintillis. Idè è nouellis melior. Acerui confertis taleis recentibus luto caminantur: accensaque strue contis pungitur durefcens calyx, atque ita sudorem emittit. Pessima & carboni & materiæ haliphleos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex, & plerunque cauus fungosusque. Nec alia putrescit ex hoc genere, etiam cum vivit. Quin & fulmine sæpissimè igitur, quamuis altitudine nõ excellat: ideo ligno eius nec ad sacrificia vti fas habetur. Eidem rarò glans, & cum tulit, amara, quam præter sues nullum attingat animal: ac ne eæ quidem, si aliud pabulum habeant.

30 Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis est, quòd emortuo carbone sacrificatur. Glans fagea suem hilarem facit carnem coquibilem ac leuem & vtilem stomacho: iligna suem angustam, nitidam, strigosam, pöderosam: querna diffusam & grauissimam, & ipsa glandium æquè dulcissima. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia ^a solidiorè diorem carnem, sed duram. Iligna tentari sues, nisi paulatim detur. Hanc nouissimam cadere. Fungosam carnem fieri esculo, robore, subere. Quæ glandem ferunt, omnes & gallam, alternisque annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, & coriis perficiendis aptissimã. Similem huic latifolia, sed leuiorem, multoque minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera sunt. Hæc tingendis vtilior.

40 *De galla, & quàm multa præter glandem eadem ferant arbores.*

CAP.

VII.

Nascitur autem galla sole de Geminis exeunte, erumpens noctu semper vniuersa. Crescit vno die candidior. Et si æstu recepta est, arefcit protinus, neque ad iustum incrementum peruenit: hoc est, vt nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius vi-
ret, crescitque vt interdum mali compleat magnitudinem. Optima Comagena, deterri-
ma ex robore. Signum eius, quòd cauernæ translucent. Robur, præter fructum, plurima
& alia gignit. Nanq; fert & gallæ vtrunq; genus, & quædam veluti mora, ni distarent ari-
da duritie, pelrunque tauri caput imitantia, quibus fructus inest nucleis oliuæ similis. Na-
scuntur in eo & pilulæ, nucibus nõ ab similes, intus habentes floccos molles, lucernarum
50 luminibus aptos. Nam & sine oleo flagrât, sicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilu-
lam cum capillo, verno tamen tempore melligeni succi. Gignunt & alæ ramorum eius

pilulas, corpore, non pediculo, adhærentes, candicantes vmbilicis. Cætera nigra varietate dispersa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas est. Aliquando & pumices gignit: necnon & è foliis conuolutas pilulas: & in folio rubête aquosos nucleos candicantes & translucidos, quàm diu molles sint, in quibus & culices nascuntur: maturefcunt in modum gallæ.

De cachrye, & cocco grano, & agarico, & subere.

CAP. VIII.

Ferunt robora & cachryn: ita vocatur pilula in medicina vrendi vim habens. Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano, postquam folia cecidere, hyeme durans. Continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur vere pilula tota. Cadit, cum folia cœperint crescere. Tam multifera sunt, & tot res præter glandem pariunt robora. 10 Sed & boletos fuillósque, gulæ nouissima irritamenta, quæ circa radices gignuntur: quercus probatissimos, robur autem & cupressus, & pinus, noxios. Robora ferunt & viscum, & mella, vt autor est Hesiodus. Constatque, rores melleos è cœlo, vt diximus, cadentes, nõ aliis magis infidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est. Omnes tamen has eius dotes ilex solo prouocat cocco. Granum hoc, primoque ceu ^{a T. scabies} ascapus fruticis parua aquifoliæ ilicis: cusculium vocant: pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Vsum eius gratiorem in conchylij mëtione tradidimus. Gignitur & in Galatia, Africa, Pifidia, Cilicia, pessimum in Sardinia. Galliarum glandiferæ maximè arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in fumis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. 20 E glandiferis sola quæ vocatur ægilops, fert panos arentes, musculo villo canos, non in cortice modo, verum & è ramis depèdentes cubitali magnitudine, odoratos, vt diximus inter vnguenta. Suberi minima arbor, glans pessima, rara, cortex tâtum in fructu præcrassus ac renascens, atque etiam in denos pedes vndique explanatus. Vfus eius ancoralibus maximè nauium, piscantiûmque tragulis, & cadorum obturamentis: prætereà in hyberno fœminarum calceatu. Quamobrem non infacetè Græci corticis arborem appellant. Sunt & qui fœminam ilicem vocent: atque vbi non nascitur ilex, pro ea subere vtantur, in carpentariis præcipuè fabricis, vt circa Elin & Lacedæmonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

Quarum sint in usu cortices.

CAP. IX.

30

Cortex & fagis, tiliæ, abieti, piceæ, in magno vsu agrestium. Vasa, corbesq; ac patientiora quædam messibus conuehendis vindemiisq; faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à succo. Necnon in quodam vsu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

De scandulis, & pinu, pinaastro, abiete, picea, larice, teda, taxo.

CAP. X.

Scandulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis aliis, fagoque: facillimæ ex omnibus quæ resinam ferunt, sed minimè durant, præterquam è pino. Scandula contectam fuisse Romam, ad Pyrrhi vsque bellum annis quadringentis lxx. Cornelius Nepos autor est. Sylvarum certè distinguebatur insignibus, Fagutali Ioui etiam nunc, vbi lucus 40 fageus fuit, porta querquetulana, colle in quem vimina petebantur, tótque lucis, quibusdam & geminis. Q. Hortensius Dictator, cum plebs secessisset in Ianiculum, legem in esculeto tulit, vt quod ea iussisset, omnes Quirites teneret. Peregrinæ tunc videbatur, quoniam non erant suburbanæ, pinus atque abies, omnesque quæ picem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul vt tota cõdiendi vina origo cognoscatur. Quædam ferunt in Asia, aut Oriente, è prædictis picem. In Europa sex genera cognatarum arborum ferunt. Ex iis pinus atque pinaaster folium habent capillamenti modo prætenue, longumq; & mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinæ, interdum & nucibus ipsis, de quibus dictum est, vix vt ascribatur generi. Pinaaster nihil aliud est, quàm pinus syluestris, mira altitudine, & à medio ramosa, sicut pinus in vertice. Copiosiore dat hæc resinam, quo dicemus modo. Gignitur & in planis. Easdem arbores alio nomine esse per oram Italiæ, quos tibulos

tibulos vocant, plerique arbitrantur, sed graciles succinctoriosq; & enodes, liburnicarum ad vsus, penè sine resina. Picea montes amat atque frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis virens: iam tamen & in domos recepta, tonsili facilitate. Hæc plurimam resinam fundit, interueniente candida gemma, tam simili thuris, vt mista visu discerni non queat: vnde fraus Seplassæ. Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore duraque, ceu cupressis. Piceæ rami penè statim ab radice modici, velut brachia, lateribus inhaerent. Similiter abieti expetitæ nauigiis. Situs in excelso montium, ceu maria fuerit: nec forma alia. Materies verò præcipua trabibus, & plurimis vitæ operibus. Resina ei vitium, vnde fructus vnus piceæ: exiguumque sudat aliquando cōtactu solis. E diuerso

10 materies, quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fissiles scandulas, cupasque, & pauca alia fecamenta. Quinto generi situs idem, eadem facies: larix vocatur. Materies præstantior longè, incorrupta vis, emori contumax, rubens præterea, & odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atque lentiore, nunquam durescentis. Sextum genus est teda propriè dicta, abundantior succo, quàm reliqua, parcior liquidiorque quàm picea, flammis ac lumini sacrorum etiam grata. Hæ, mares duntaxat, ferunt & eam, quàm Græci sycen vocant, odoris grauissimi. Laricis morbus est, vt teda fiat. Omnia autem hæc genera accensa, fuligine immodica, carbonem repentè expuunt cum eruptionis crepitu, eiaculanturq; longè: excepta larice, quæ nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quàm lapides. Omnia ea perpetuò virent, nec facilè discernuntur in fronte, etiam à peritis. Tanta natalium mistura est: sed picea minùs alta, quàm larix. Illa crassior, leuiorque cortice, folio villosior, pinguior, & densior, molliorque flexu. At piceæ rariora sicciorque folia, & tenuiora, ac magis argentia: totaque horridior est, & perfusa resina. Lignum abietis similius. Larix vltis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo. Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia. Mas breuior & durior: fœmina procerior, pinguioribus foliis & simplicibus, atq; non rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabili opere contortum: fœminæ mollius, publico discrimine in securibus. Hæ in quocūque genere deprehendunt marem: quippè respuuntur, & fragosius sidunt, ægrius reuelluntur. Ipsa materies retorrída, & nigrior maribus radix. Circa Idem in Troade & alia differentia est, montanæ maritimæque. Nā in Macedonia & Arcadia, circaque Elin permutant nomina: nec cōstat autoribus, quod cuiq;

30 generi attribuant: nos ista Romano discernimus iudicio. Abies è cunctis amplissima est, & fœmina etiam prolixior: materie mollior vtiliorque, arbore rotundior, folio pinnato densa, vt imbres non transmittat, atq; hilarior in totum. E ramis generum horum panicularum modo nucamenta squamatim compacta dependent, præterquam larici. Hæc abietis masculæ, primori parte nucleos habent, nō item fœminæ. Piceæ verò totis paniculis, minoribus gracilioribusque, minimos ac nigros. Propter quod Græci phthiophorō eā appellant. In eadem nucamēta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Similis his etiamnum aspectu est, ne quid prætereatur, taxus, minùs virens, gracilisque & tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, in Hispania præcipuè, venenum inest. Vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertū est. Hanc Sestius smilacem à Græcis vocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis veneni, vt qui obdormiant sub ea, cibumve capiant, moriatur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tingantur. Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborem clauus æreus adigatur.

Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedrium, & de spissa pice quomodo fiat, & quibus modis resina coquatur.

CAP. XI.

Pix liquida in Europa è teda coquitur, naualibus muniendis, multosque alios ad vsus. Lignum eius concisum, furnis vndique igni extrà circumdato, feruet: primus sudor aquæ modo fuit canali: hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis est, vt in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfusa feruentur. Sequens liquor, crassior iam, pi-

cem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas cōiecta, aceto spissatur: & coagulata Brutia cognomen accepit, doliis duntaxat vasisque cæteris utilis, lentore ab alia pice differēs: item colore rutilante, & quòd pinguior est. E teda omnia illa fiunt. E picea resina, feruentibus cocta lapidibus, in alucis validi roboris: aut si aluci non sint, struis cōgerie, veluti in carbonis vfu. Hæc in vinum additur, farinæ modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cum aqua leuius decoquatur coleturque, rufo colore lentescit, ac stillatitia vocatur. Seponuntur autem in id ferè vitia resinæ cortexque. Alia temperies ad crapulam. Nanq; flos crudus resinæ, cum multa assula tenui breuique auulsus, conciditur ad a cribri minuta: deinde feruenti aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, præcipua resina fit, atque rara, nec nisi paucis in locis Subalpinæ Italiæ, conueniens medicis. Resinæ albæ 10 congiū in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij vtilius putant sine aqua coquere lēto igne tota die, vtique vase æris albi. Item terebinthinam in sartagine referuenti, hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

a T. cribrum
in minuta:

De Zopissa, & sapio, & quarum arborum materia in pretio.

C A P. XII.

Non omittendum, apud eosdem zopissam vocari derafam nauibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente vita, multò efficaciorē ad omnia, quibus pices resinæque profunt, videlicet adiecto salis callo. Aperitur picea è parte solari, non plaga, sed vulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, vt à terra cubito cum minimum absit. Nec corpori ipsi parcitur, vt in cæteris, quoniã astula in fructu est. Verùm hæc ter- 20 ræ proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Postea humor omnis è tota confluit in hulcus. Item in teda. Cùm id manare desit, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Postea tota arbor succiditur, & medulla eius vritur. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem & è ramis ac radicibus, cum resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricem masculam vrunt, fœminæ radices tantum. Theopompus scripsit, in Apolloniatarum agro picem fossilem, nō deteriore Macedonica, inueniri. Pix optima vbique ex apri cis Aquilonis situ. Ex opacis horridior, virúsque præferens. Frigida hyeme deterior, ac minùs copiosa, & decolor. Quidam arbitrantur in montosis copia præstantiorem ac colore, & dulciorem fieri, odorem quoque gratiorem, dum resina sit: decoctã autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat: tenuioresq; esse ipsas arbores, quàm 30 in planis: sed has & illas ferentate steriliores. Fructum quædam proximo anno ab incisu largiuntur, aliæ secundo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, nō cortice, nec citricæ, quæ in hac arbore non coit. Inter hæc genera proprium quidam fecere^b sapium, quoniam ex cognatione earum feritur, qualis dicta est in nucleis. Eiusq; arboris¹ mas partes tedas vocat, cùm sit illa arbor nil aliud, quàm picea, feritate paulum mitigata fatu: c sapius autem materies cæsarum è genere fiat, sicuti docebimus.

b T. sapium,

c T. sapini
autem materies
cæsa reger-
nerata sit. sicuti
&c.

De fraxino, genera eius quatuor.

C A P. XIII.

Materia enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimamq; fraxinū. Pro-cera hæc ac teres, pennata & ipsa folio: multumque Homeri præconio, & Achilles 40 hasta nobilitata. Materies est ad plurima utilis. Ea quidem, quæ sit in Ida Troadis, intantum citro similis, vt ementes fallat cortice ablato. Græci duo genera eius fecere: longam, enodem: alterã, breuem, duriorē fusciorēq; lauris foliis. Bumeliam vocant in Macedonia amplissimam lentissimamque. Alij situ diuisere. Campestem enim esse crispã, montanam spissam. Folia earum iumentis mortifera, cæteris ruminantiū innocua, Græci prodidere. In Italia neq; iumentis nocent. Contra serpentes verò succo expresso ad potum, & imposita hulceribus, opifera, ac nihil æquè, reperiuntur. Tãtãque est vis, vt ne matutinas quidem, occidentesve vmbas quã sunt longissimæ, serpens arboris eius attingat, ad eò ipsam procul fugiat. Experti prodimus: si fronde ea gyro claudatur ignis & serpens, in ignem potiùs, quàm in fraxinum fugere serpentē. Mira naturæ benignitas, priùs quàm 50 hæc prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

De

De tilia, genera duo.

CAP. XIII.

IN tilia mas & foemina differunt omni modo. Nanque & materies maris dura, ruffiorque ac nodosa, & odoratior. Cortex quoque crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert aut florem, vt foemina, quae crassior arbore, materie candida praecellensque est. Mirum in hac arbore, fructum à nullo animalium attingi: foliorum corticisque succum esse dulcem. Inter corticem ac lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus viracula tiliae vocantur: tenuissimae earum Philyrae, coronarum lemniscis celebres, antiquorumque honore. Materies teredinem non sentit, proceritate perquam modica, verum utilis.

De aceris generibus X.

CAP. XV.

10 **A**Cer eiusdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate, cedro secundum. ^{a Cui. citro} Plura eius genera. Album quod praecipui candoris, vocatur Gallicum, in Transpadana Italia, transque Alpes nascens. Alterum genus crispo macularum discursu, qui cum excellentior fuit, à similitudine caudae pavonum nomen accepit, in Istria Rhætiaque praecipuum. E viliori genere crassiuenum vocatur. Graeci situ discernunt. Campestre enim candidum esse, nec crispum, quod glinon vocant: montanum verò crispus duriusque, etiamnum è mascula crispus ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fissili ligno, cortice liuido, & scabro. Hoc alij generis proprii esse malunt, & Latine carpinum appellant.

De brusco, mollusco, & staphylo dendro, & buxo genera tria.

CAP. XVI.

20 **P**lcherrimum verò est bruscum, multoque excellentius etiamnum molluscum. Tuber vtrunque arboris eius: bruscum intortius crispum: molluscum simplicius sparsum. Et si magnitudinem mensarum caperet, haud dubie praeretur ^{b Cui. citro} b citro. Nunc intra pugilares lectorumque filicios aut laminas raro vsu spectatur. E brusco fiunt & mensae nigrescentes. Reperitur & in alno tuber: tantò deterius, quantò ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in siccis natae praerentur aquaticis, sicut & fraxini. Est & trans Alpes arbor, simillima aceri albo materia, quae vocatur staphylo dendron. Fert siliquas, & in iis nucleos sapore nucis auellanæ. In primis verò materies honorata buxo est, raro cispicanti, nec nisi radice: cæterò lenis quies materiae, silentio quodam & duritie ac pallore commendabilis: in ipsa verò arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinemque proceriorem. Oleastrum in omni vsu damnatum, grauem praefert odorem. Tertium genus nostrates vocat syluestre, vt credo, mitigatum satum: diffusius, & densitate parietum virescens semper ac tofile. Buxus Pyrenæis, ac Cytoriis montibus plurima, & Berecyntio tractu: crassissima in Corsica, flore non spernendo: quae causa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus inuisum. Hæc in Olympo Macedoniae gracilior, sed breuis. Amat frigida, aprica. In igni quoque duritia, quae ferro, nec flamma, nec carbone utili.

De ulmo, genera quatuor.

CAP. XVII.

40 **I**Nter has atque frugiferas, materie vitiuumque amicitia, accipitur ulmus. Graeci duo eius genera nouere: montosam, quae sit amplior: campestem, quae fruticosa. Italia Atinias vocat excelsissimas, & ex iis siccanas praefert, quae non sint riguae. Alterum genus Gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem pediculo numerosiore. Quartum syluestre. Atiniae non ferunt samara: ita vocatur ulmi semen: omnesque radicum plantis proueniunt, reliquae femine.

De arborum natura per situs.

CAP. XVIII.

50 **N**unc celeberrimis arborum dictis, quaedam in vniuersum de cunctis indicanda sunt. Montes amant cedrus, larix, teda, & cæterae è quibus refina gignitur. Item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est & in Apennino frutex qui vocatur cotinus, ad lineamenta modo, conchylij colore insignis. Montes & valles diligit abies, robur, castanæ, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudet acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temere in montibus visae sunt prunus, Punica, oleastri, iu-

glans, morus, sambuci. Descendunt & in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in mōtosa, vlmus, malus, pyrus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendisque vestibis nascentes genistæ. Gaudet frigidis forbus, & magis etiam betulla. Gallica hæc arbor mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magistratum virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium^a sportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. In eosdem situs comitatur & spina, nuptiarum facibus auspiciatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, vt autor est Massurius. Nunc facibus carpinus & corylus familiarissimæ. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneæ, laburnum. Alpina & hæc arbor, nec vulgò nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur Iouis barba, in opere topiario tonsilis, & in rotū-¹⁰ ditatem spissa, argenteo folio. Non nisi in aquosis proueniunt salices, alni, populi, filer, ligustra tesseris vtilissima. Item vaccinia, Italiæ in aucupiiis sata: Galliæ verò etiam^b purpurea, tingendi causa ad feruitorum vestes. Quæcunque communia sunt montibus planisque, maiora fiunt, aspectuque pulchriora in campestribus, meliora materie crispioraque in montibus, exceptis malis, pyrisque.

^a T. costis.

^b T. purpurea tingende

Diuisio generum.

C A P. X I X.

PRætereà arborum aliis decidunt folia: aliæ sempiterna coma virent. Quam differentiam antecedit necesse est prior. Sunt enim arborum quædã omnino syluestres, quædam vrbanores: quas his placet nominibus distinguere. Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote vmbraumve officio humanius iuuant, non improbè dicantur vrbana. ²⁰

Quibus folia non decidant, & de rhododendro.

C A P. X X.

HArum generi non decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupressi, pinis, edera, & rhododendro. Et quamuis herba dicatur Sabina rhododendron, vt nomine apparet, à Græcis venit. Alij nerion vocarunt, alij rhododaphnen, sempiternum frōde, rosę similitudine caulibus fruticosum. Iumentis caprisque & ouibus venenum est. Idem homini cōtra serpentium venena remedio.

^c Mer. rhododendro, & (quamuis herba dicatur) sabine. Rhododendron, &c.

Item quibus folia non decidant, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum.

C A P. X X I.

Syluestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinaestro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. Inter vtraque genera sunt adrachne in Græcia, & vbique vnedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquam in cacuminibus: Non decidunt autem & in fruticum genere cuidam rubo, & calamo. In Thurino agro, vbi Sybaris fuit, ex ipsa vrbe prospiciebatur quercus vna, nunquam folia dimittens, nec ante mediam ætatem germinans. Idque mirum est, Græcis autoribus proditum, apud nos postea fileri. Nam locorum tanta vis est, vt circa Memphim Ægypti, & in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne vitibus quidem.

De natura foliorum cadentium, & quibus foliorum varij colores.

C A P. X X I I.

Cæteræ omnes extra prædictas (etenim enumerare longum est) folia deperdunt: ob-⁴⁰seruatumque non arescere, nisi tenuia, & lata, & mollia. Quæ verò non decidant, callo crassa & angusta esse. Falsa definitio est, non decidere his, quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere? Decidere Timæus Mathematicus sole Scorpionē transeunte, sideris vi, quodam veneno aëris, putat. Cur ergo non eadem causa aduersum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumnò. Quædam tardius amittunt, atque in hyemes prorogant moras. Nec interest maturius germinasse, vtpote cum quædam primæ germinent, & inter nouissimas nudentur: vt amygdalæ, fraxini, sambuci. Morus autem nouissimè germinat, cum primis folia dimittit. Magna & in hoc vis foli. Prius decidunt in siccis macrisque, & vetustæ prius arbori: multis etiam, antequam maturescat fructus. In ferotina ficu, & hyberna pyro, & malo granato est pomum tantum aspici in ma-⁵⁰tre. Neque his autem, quæ semper retinent comas, eadem folia durant: sed subnascētibus aliis

aliis, tum arescunt vetera: quod euenit circa solstitium. Maximè foliorum vnitas in suo cuique genere permanet, præterquam populo, edera, crotoni, quam & cici diximus vocari.

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur.

CAP. XXIII.

POPULI tria genera, alba, nigra, & quæ Libica appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungisque enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, supernè candicans, inferiore parte viridi. Huic nigræ, vt crotoni, folia in iuuenta circinata rotunditatis sunt: vetustiora in angulos exeunt. E contrario edera angulosa rotundantur. Populorum foliis grandissima lanugo. Euolat candida (tradita folio numerosiore candida) vt iulus. Folia granatis & amygdalis rubentia. Mirum in primis id, quod vltimo tiliæque, & oleæ, & populo albæ, & falici euenit. Circumaguntur enim folia earum post solstitium. Nec alio argumento, certius intelligitur fidus confectum.

Quæ folia versentur omnibus annis, quæ foliorum è palmis cura & usus, & foliorum mirabilia.

CAP. XXIII.

EST & publica omnium foliorum in ipsis differentia. Nanque pars inferior à terra herbido viret colore. Ab eadem læuora, neruos callumque & articulos in superiore habent parte: incisuras verò subter, vt manus humana. Oleæ supernè candidiora, & minùs læuia: item edera. Sed omnium folia quotidie ad solem oscitant, interiores partes tepesceri volentia. Superior pars omnium lanuginem quantulancunque habet, quæ in aliis gentium lana est. In Oriente funes validos è palmæ foliis fieri dictum est, eosque in humore vtiliores esse. Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur. Ex his meliora, quæ sese non diuiferint. Siccantur sub tecto quaternis diebus: mox in sole expanduntur, & noctibus relicta, donec candore inarescât, postea in opera finduntur. Latissima fico, viti, platano: angusta myrto, Punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & ilicum generi: nam iunipero spina pro folio est: carnosa cupresso, tamarici: crassissima alno: longa harundini, falici, palmæ etiam duplicia: circinata pyro, mucronata malo, angulosa edera, diuisa platano: infecta pectinum modo piceæ, abieti: sinuosa toto ambitu robori: spinosa cute, rubo. Mordacia sunt quibusdam, vt vrticis. Pungentia pino, piceæ, abieti, larici, cedro, aquifoliis. Pediculo breui oleæ, & ilici: longo vitibus: tremulo populis, & iisdem solis inter se crepitantia. Iam & in pomo ipso, mali quodam in genere, parua mediis emicant folia, interrim & gemina. Præterea aliis circa ramos, aliis & in cacumine ramorum, robori & in caudice ipso. Iam densa, ac rara: semperque lata rariora. Disposita myrto, concaua buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pyrisque. Ramulosa vltimo, & cytisfo. Quibus adiicit Cato decidua, populea quernaque, animalibus iubens dari non perarida: bubus quidem & ficulnea, ilignaque & ederacea. Dantur & ex harundine, ac lauro. Decidunt sorbo vniuersa, cæteris paulatim. Et de foliis hæcenus.

De ordine natura in satis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, & quo ordine floreat.

CAP. XXV.

ORDO autem naturæ annuus ita se habet. Primus est conceptus, flare incipiente vento Fauonio circiter ferè vj. Idus Feb. Hoc enim maritantur viuescentia è terra, quo etiam equæ in Hispania, vt diximus. Hic est genitalis spiritus mundi, à fouendo dictus, vt quidam existimauere. Flat ab Occasu æquinoctiali, ver inchoans. Catulitionem rustici vocant, gestiente natura femina accipere, eoque animam inferente omnibus satis. Concipiunt variis diebus, & pro sua quæque natura. Alia protinus, vt animalia: tardiùs aliqua, & diutiùs grauida partus gerunt: quod germinatio ideo vocatur. Pariùt verò cum florent, flosque ille ruptis constat vtriculis. Educatio in pomo est: hoc & germinatio. Arborum flos est pleni veris indicium, & anni renascentis, flos gaudium arborum. Tunc senouas, aliàsque quàm sunt, ostendunt: tunc variis colorum picturis in certamen vsque luxuriant. Sed hoc negatum plerisque. Non enim omnes florent, & sunt tristes quædam, quæque non sentiant gaudia annorum. Nam neque ilex, picea, larix, pinus, vllò flore ex-

hilarantur, natalisve pomorum recursus annuos versicolori nuntio promittunt: nec fici atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles sunt & abortus, qui nunquam maturefcunt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt: alteram florere, nec ferre: quæ verò non floreat, ferre protinus baccis subnascentibus, quæ biennio hæreât. Sed id falsum: omnibusque iis dura facies semper. Sic & hominum multis fortuna sine flore est. Omnes autem germinât, etiam quæ non florêt, magna & locorum differentia. Quippe cû ex eodê genere quæ sunt in palustribus, priora germinêt: mox cæpeltia, nouissima in syluis. Per se autem tardiùs pyri syluestres, quàm cætera. Primo Favonio germinat cornus, proximè laurus, pauloq; ante æquinoctium tilia, acer. Inter primas verò populus, vlmus, salix, alnus, nuces. Festinat & platanus. Cæteræ vere cœpturo, 10 aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, glâdes. Serotino autem germine malus, tardissimo suber. Quibusdâ germinatur germinatio, nimia soli vbertate, aut inuitâs cæli voluptate: quod magis in herbis segetum euenit. In arboribus tamè nimia germinatio elafescit. Sunt aliæ naturales quibusdam, præterque vernas, quæ suis constant sideribus, quorum ratio aptiùs reddetur tertio ab hoc volumine. Hyberna Aquilæ exortu, æstiuæ Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: sentiri autem maximè in fico, vite, Punicis: causam afferentes, quoniam in Thessalia Macedoniaq; plurima tum ficus exeat. Maximè tamen in Ægypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidè arbores, vt primum cœpere, cõtinuant germinationem. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartitò, ac terna germina edunt: ideo & inter squamas corticum spargunt: quod 20 omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniã prægnantiù rûpitur cortex. Est autem prima earum incipiente vere, circiter x v. diebus. Iterum germinât transeûte Gemini nos sole. Sic fit, vt quima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremento. Tertia est earundè ad solstitium breuissima, nec diutius septenis diebus. Clarèque & tûc cernitur exerescentium cacuminum articulatio. Vitis sola bis parturit, cû primùm emittit uiam, iterum cû digerit. Eorum quæ non florent, partus tâtum est, & maturitas. Quædam statim in germinatione florent, properântque in eo, sed maturefcunt tardè, vt vites. Serotino quædam germinatu florêt, maturântque celeriter, sicuti morus, quæ nouissima urbanarum germinat, nec nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborum. Sed cûm cœpit, intâtum vniuersa germinatio erûpit, vt vna nocte peragat etiam cum strepitu. Ex 30 his, quæ hyeme Aquila exoriente (vt diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala mense Ianuario: Martio verò pomum maturat. Ab ea proximè florent Armeniaca, dein tuberes, & præcoces: illæ peregrinæ, hæ coactæ. Ordine autem naturæ, syluestrium primæ sambucus, cui medulla plurima: & cui nulla, cornus mascula: urbanarum malus, paruoque post, vt simul videri possit, pyrus, & cerasus, & prunus. Sequitur laurus, illámque cupressus: dein Punica, fici. At vites & oleæ florêtibus iam iis germinant. Concipiût Vergiliarum exortu. Hoc sidus illarum est. Floret autem solstitio vitis, & quæ paulo seriùs incipit, olea. Deflorescunt omnia septenis diebus, non celeriùs: quædam tardiùs, sed nulla pluribus bis septenis. Omnia & intra viij. Idus Iulij, Etesiarum præcursu. Nec statim fructus sequitur in aliquibus. 40

De cornu, & quo tempore quæ ferant, & quæ fructum non ferant, & quæ infelices existimantur, & quæ facillimè fructum perdunt, & quibus fructus, antequam folium, nascantur.

C A P. X X V I.

Cornus enim circa solstitia reddit primò candidum, postea sanguineum. Ex eo genere fœmina post autumnum fert baccas acerbæ, & ingustabiles cunctis animantibus: ligno quoque fungosa & inutilis, cûm mas è fortissimis quoque sit: tanta differentia ab eodem genere fit. Sed & terebinthus messibus reddit semen, & acer, & fraxinus: nuces & mala, & pyra, præterquàm hyberna aut præcocia, autumnò. Glandiferæ seriùs etiamnum, Vergiliarum occasu: esculus tantùm, autumnò. Incipiente autem hyeme quædam genera mali pyrique, & suber. Abies flores croci colore circa solstitium, semen reddit

reddit post Vergiliarum occasum. Pinus autem & picea præueniunt germinatione xv. ferè diebus. Semen verò post Vergilias & ipsæ reddunt. Citreæ & iuniperus & ilex anni-feræ habentur, nouisq; fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus est. Habet fructum maturentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Nec vlla arborum auidius se promittit. Quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturent alia: & sic dispensatur, vt nullo non mense maturent. Quæ se in arbore ipsa diuisere, zamia vocantur: læduntque cæteras, nisi detrahuntur. Fructum arborum solæ nullum ferunt, hoc est, ne semen quidem, tamarix scopis tantum nascens, populus, alnus, vlmus Atinia, alaternus, cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices autem existimantur, damnatæque religione, quæ neque feruntur vnquam, neque fructum ferunt. Cremutius autor est, nunquam virere arborem, ex qua Phyllis se suspendit. Quæ gummi gignunt, post germinationem aperiuntur: gummi verò non nisi fructu detracto spissatur. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu crescunt. Perdunt facillimè ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pyrus. Item Punica, quæ etiam roribus nimis & pruinis florem amittit. Qua de causa inflectunt ramos eius, ne subiecti humorem infestum excipiant, atque contineant. Pyrus & amygdala, etiam si non pluat, sed fiat Austrinum celum, aut nubilum, amittunt florem & primos fructus, si cum defloruere tales dies fuerint. Ocyssimè autem salix amittit semen, antequàm omnino maturitatem sentiat, ob id dicta Homero frugiperda: secutaque ætas scelere suo interpretata est hanc sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Sed in hoc quoque prouidens natura, facilè nascenti & depecto surculo, incuriosius semen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatem perferre solita, in Creta insula, ipso descensu Iouis speluncæ, toruum ligneumque magnitudine ciceris. Fiunt verò quædam & loci vitio infructuosa, sicut in Paro sylua cædua, quæ nihil fert. Persicæ arbores in Rhodo, florent tantum. Fit hæc differentia & ex sexu: in iisque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares esse, quæ ferant, tradunt. Facit & densitas sterilitatem. Gignentium autem quædam & lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, vt pyrus, Punica, ficus, myrtus. Cæterò eadem natura, quæ frugibus. Nanque & in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. Palma sola (vt dictum est) in spathis habet fructum, racemis propendentem. Reliquis sub folio pomum, vt protegatur, excepta fico, cui folium maximum umbrosissimumque, & ideo supra id pomum: eidemque ferius folium nascitur, quàm pomum. Insigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos verò post folium nasci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maximæ sunt.

De biferis & triferis, & quæ celerrimè senescant, & de ætatibus earum. CAP. XXVII.

Sunt & biferæ in eisdem. In Cea insula caprifici triferæ sunt. Primo foetu sequens euocatur, sequenti tertius. hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab aduersis foliis nascuntur. Biferæ & in malis ac pyris quædam, sicut & præcoces. Malus syluestris biferæ. Sequens eius fructus post Arcturum in apricis maximè. Vites quidem & triferæ sunt, quas ob id infanas vocant: quoniã in iis alia maturent, alia turgescunt, alia florent. M. Varro autor est, vitem fuisse Smyrnæ apud mare biferam, & malum in agro Cõsentino. Hoc autem euenit perpetuò in Tacapensi Africæ agro, de quo plura aliàs, ea est soli fertilitas. Triferæ est & cupressus. Nanque bacca eius colliguntur mense Ianuario, & Maio, & Septembri: ternasque earum gerit magnitudines. Est verò & in ipsis arboribus etiã onustis peculiaris differentia. Summa sui parte fertior est arbutus: quercus inferiore, iuglandes, fici, mariscæ. Omnes, quò magis senescunt, hoc maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Syluestriora omnia tardiora. Quædã ex iis omnino non maturent. Item quæ subarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc & fertiora. Est etiam num ætatis differentia. Amygdala enim & pyrus in senecta fertilissimæ, vt glandiferæ, &

quoddam genus ficorum. Cæteræ in iuuenta, tardiùsque maturantes: quod maximè notatur in vitibus. Vetusioribus enim vinù melius, nouellis copiosius. Celerrimè verò fenescit, & in senectâ deteriorem fructum gignit malus. Nanque & minora poma proueniunt, & vermiculis obnoxia. Quin & in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum fœtu, maturitatis causa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniã maiora sunt pretia præposteris. Omnia autem celerius fenescunt præfecunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cælo fœcunditatem omnem eblandito: quod maximè vitibus euenit.

De moro.

CAP. XXVIII.

Contra morus tardissimè fenescit, fructibus minimè laborans. Tardè & quorum crispa materies, vt acer, palma, populus. Et subarata ocyus fenescunt.

De syluestribus.

CAP. XXIX.

Syluestria autem tardissimè. Atque in totum, omnis cura fertilitatem adiicit, fertilitas senectam: ideo & præfiorient talia & prægerminant, atque in totum præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas cælo magis obnoxia est. Multæ verò plura gignunt, vt diximus in glandiferis: inter quas laurus vuas suas: maximeq; sterilis, quæ nõ gignit aliud: ob id à quibusdam mas existimatur. Ferunt & auellana iulos compactili callo, ad nihil vtilis.

De buxo, & faba Græca, siue loto.

CAP. XXX.

Plurima verò buxus. Nam & semen suum, & granum, quod carthegon vocant, & à Septentrione viscum, à Meridie hyphear: de quibus plura mox paulò. Interdumque pariter res quaternas habent. Arborum quædam simplices, quibus à radice caudex vnus, & rami frequentes, vt oliuæ, fico, viti. Quædam fruticosi generis, vt paliurus, myrtus. Item nux auellana: quinimò melior est & copiosior fructu, in plures dispersa ramos. In quibusdam omnino nullus, vt in suo genere buxo, loto transmarinæ. Quædam bifurcæ, atque etiam in quinque partes diffusæ. Quædam diuiduæ, nec ramosæ, vt sambuci. Quædam indiuiduæ, ramosæ, vt piceæ. Quibusdam ramorum ordo, sicut piceæ, abieti. Aliis inconditus, vt robori, malo, pyro. Et abieti quidem subrecta diuisura, ramique in cælum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum decisis moritur, totis verò detruncatis durat. Et si infra, quàm rami fuere, præcidatur, quod superest, viuit: si verò cacumen tantum auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, vt vlmus. Alia in cacumine ramosa, vt pinus, lotos, siue faba Græca: quam Romæ à suauitate fructus syluestris quidem, sed cerasorum penè natura, loto appellat. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latissima expatiantiu vmbra, & in vicinas domos sæpe transilientium. Nulli opacitas breuior: nec aufert solem hyeme, deciditibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores validioresque, aut plures, vt dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. Malis proprium genus. Ferarum enim rostra reddunt, adhærentibus vni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, si non eualuere: aut poena, cum deputatos cicatrix hebetavit. Quæ diuiduis in ramo natura est, hæc viti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, vlmus, & si qua vnistirpia. Ramosarum cerasus etiam in xl. cubitorum trabes, æquali per totum duum cubitorum crassitudine reperitur.

De ramis, & cortice, & radicibus arborum.

CAP. XXXI.

Quædam statim in ramos sparguntur, vt mali. Cortex aliis tenuis, vt lauro, tiliæ: aliis crassus, vt robori. Aliis læuis, vt malo, fico. Idem scaber robori, palmæ. Omnibus in senectâ rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, vt viti: quibusdam etiam cadit, vt malo, vnedoni: carnosus, suberi, populo: membranaceus, vt viti, harundini: libris similis, ceraso: multiplex tunicis, vt vitibus, tiliæ, abieti. Quibusdam simplex, vt fico, harundini. Magna & radicum differentia. Copiosæ fico, robori, platano: breues & angustæ, malo: singulares abieti, larici. Singulis enim innituntur, quanquam minimis in latera dispersis. Crassiores lauro & inæquales: Item oleæ, cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus, quantum corpore eminet, tantum

tantum radice descendit. Oleæ, malis & cupressis per summa cæspitum. Aliis recto meatu, ut lauro, oleæ: aliis flexuoso, ut fico. Minutis hæc capillamentis hirsuta, ut abies, multæque syluestrium: è quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia vasa nectunt. Quidam, non altius descendere radices, quam solis calor tepesciat, idque natura loci tenuioris crassiorisve, dixere: quod falsum arbitror. Apud autores certè inuenitur, abietis planta cum transferretur, viij. cubitorum in altitudine: nec tota refossam, sed abruptam. Maxima spatio atque plenitudine & citri est. Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix viuacior superficie, ut lauri. Itaque cum trunco inaruit, recisa, etiam lætius fruticat. Quidam breuitate radicum celerius fenescere arbores putant: quod coarguunt fici, quarum radices longissimæ, & senectus ocyssima. Falsum arbitror & quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. Visa etenim est annosa quercus euerfa vi tempestatis, & iugerum soli amplexa. Prostratas restitui plerunque, & quadam terræ cicatrice reuiuiscere, vulgare est. Et familiarissimum hoc platanis, quæ plurimum ventorum concipiunt propter densitatē ramorū: quibus amputatis, leuatæ onere in sua scrobe reponuntur. Factumque iam est hoc in iuglandibus oleisque, ac multis aliis.

De prodigijs arboribus, & quibus modis sponte nascantur, & quod non omnia ubique nascantur, & quæ non alibi nascantur arbores.

CAP. XXXII.

ESt in exemplis, & sine tempestate, vllæ causa alia, quam prodigij, cecidisse multas, ac sua sponte surrexisse. Factum hoc populo Rom. Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, vltimo, postquam etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte, ita ut protinus floreret: à quo deinde tempore maiestas populi Rom. surrexit, quæ antè vastata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factum & in Philippis, salice procidua atque detruncata: & Stagiris in Musæo populo alba, omnia fausti ominis. Sed maximè mirum, Antandri platanus etiam circumdolatis lateribus restibilis sponte facta, vitæque reddita longitudine xv. cubitorum, crassitudine quatuor vlnarū. Arbores, quas naturæ debeamus, tribus modis nascuntur: sponte, aut femine, aut ab radice. Cura numerosior existit: de qua suo dicemus volumine: nunc enim totus sermo de natura est, multis modis mirisque memorabili. Nanque non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata viuere. Hocque aliàs fastidio, aliàs contumacia, sæpius imbecillitate eorum, quæ transferuntur, euenit: aliàs cælo inuidente, aliàs solo repugnante. Fastidit balsamum alibi nasci. Assyria malus alibi ferre: nec non & palma nasci ubique, aut nata parere: vel cum promisit etiam ostenditque, ea educare, quæ tanquam inuita peperit. Non habet vires frutex cinnami in Syriæ vicina perueniendi. Non ferunt amomi nardique deliciae, ne in Arabia quidem ex India naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maximè mirum, ipsas arbores plerunque exorari ut viuant, atque transmigrent: aliquando & à solo impetrari, ut alienas alat, aduenasque nutriat: cælum nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor: casia verò etiam in Septentrionali plaga: vixit & in Lydia thuris. Sed vnde forbetes succum omnem ex iis soles, coquentesque lacrymam? Illud proximè mirum, mutari naturam in iisdem locis, atque proindiuiso valere. Cedrum æstuosis partibus dederat: at in Lyciis Phrygiisque montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat: sed in Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapæo vrbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ, sacrorum certè causa laurum myrtumque habere: non contigit, cum teporis arbores abundant ibi, punice ficique, iam mali & pyri laudatissimæ. Frigidus eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? Iuxta Romam ipsam castaneæ cerasique ægrè proueniunt, Persica in Tusculano: nec non nuges Græcæ cum tædio inferuntur, Tarracina syluis scatente earum.

De cupresso: & quod ex terra noua aliqua sæpe nascantur, quæ in ea antè non fuerunt.

CAP. XXXIII.

Cupressus aduena, & difficillimè nascentium fuit, ut de qua verbosius sæpiusque, quam de omnibus aliis, prodiderit Cato. Natu morosa, fructu superuacua, baccis

torua, folio amara, odore violenta, ac ne umbra quidem gratiosa, materie rara, vt penè fruticosi generis, Diti sacra, & ideo funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demum aspectu non repudiata, distinguendis tatum pinorum ordinibus: nunc verò tonsilis facta in densitate parietum, coërcitæque gracilitate perpetuò tenera. Trahitur etiam in picturas opere historiali: venatus classève, & imagines rerum tenui folio, breuèque, & virenti superuestiens. Duo genera earum: Metæ in fastigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputaturque & accipit vitem. Vtraque autem immittitur in perticas assersève amputatione ramorum, qui xi i j. anno denariis singulis vaneunt. Quæstuosissima in fatus ratione sylua: vulgòque dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Huic patria insula Creta, quanquam Cato Tarentinam eam appellat, credo, quòd primum eò venerit. Et in Ænaria succisa regerminat. Sed in Creta quocunque loco terram mouerit quispiam, nisi feratur alia, hæc gignitur, protinùsque emicat. Illa verò etiam non appellato solo, ac sponte, maximèque in Idæis montibus, & quos Albos vocant, summisque iugis, vnde niues nunquam absunt, plurima: quod miremur, alibi non nisi in tepore proueniens, & nutricem magnopere fastidians. Nec terræ tantum natura circa has refert, aut perpetua cæli, verum & quædam temporaria vis. Imbres aliquæ plerunque femina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicæ regioni, cum primum ibi laserpitium natum est: vt in herbarum natura dicemus. Nata est & sylua vrbi ei proxima imbre piceo crassòque, circiter vrbs Romæ annum ccccxxx.

De edera.

CAP. XXXIIII.

EDera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat Theophrastus, nec in India, nisi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laborasse, vt fereret eam in Medis, frustra: Alexandrum verò ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediisse, exemplo Liberi patris: cuius Dei & nunc adornat thryfos, galeasque etiam & scuta, in Thraciæ populis in solénibus sacris. Inimica arbori fatisque omnibus, sepulcræque ac muros rumpens: serpētium frigori gratissima, vt mirum sit vllum honorem habitum ei. Duo genera eius prima, vt reliquarum, mas, & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore etiam ac pinguiore, & flore ad purpuram accedente. Vtriusque autem flos similis est rosæ syluestri, nisi quòd caret odore. Species horum generum tres. Est enim candida & nigra edera, tertiæque quæ vocatur helix. Etiamnum hæc species diuiduntur in alias: quoniam est aliqua fructu tantum candida, alia & folio: fructum quoque candidum ferentium aliis densus acinus, & grandior, racemis in orbem circumactis, qui vocantur corymbi. Item selenitiū, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in nigra. Alicui & femen nigrum, alij crocatum: cuius coronis Poëtæ vtuntur, foliis minùs nigris, quæ quidam Nyssiam, alij Bacchicæ vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Græcos etiamnum duo genera huius faciunt, à colore acinorum erythranum & chrysocarpum. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maximè distat. Parua sunt & angulosa concinnioræque, cum reliquorū generum simplicia sint. Distat & longitudine internodiorum, præcipuè tamen sterilitate, quoniã fructum non gignit. Quidam hoc ætatis esse, non generis existimât: primòque helicem esse, fieri ederam vetustate. Horum error manifestus intelligitur, quoniã helicis plura genera reperiuntur, sed tria maximè insignia: herbacea ac virens, quæ plurima est: altera candido folio: tertia versicolor, quæ Thracia vocatur. Etiamnum herbacæ tenuiora folia, in ordinè digesta, densioræque. In alio genere diuersa omnia. Et in versicolori alia tenuioribus foliis, & similiter ordinatis densioribusque est: alteri generi neglecta hæc omnia. Maiora quoque aut minora sunt folia, macularumque habitu distant: Et in candidis alia sunt candidiora. Adolescit in longitudinem maximè herbacea. Arbores autem necat candida: omnemque succum auferendo tãta crassitudine augetur, vt ipsa arbor fiat. Signa eius folia maxima atque latissima, mammas erigentis, quæ sunt cæteris inflexæ: racemi stantes, ac subrecti. Et quanquam omnium ederarū generi radicata brachia, huic tamen maximè ramosa ac robusta: ab ea nigra.

nigræ. Sed proprium albæ, quòd inter media folia emittit brachia vtrinque semper amplectens: hoc & in muris, quamuis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis intercisâ, viuit tamen duratque: & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis & solida arbores fugit ac strangulat. Est & in fructu differentia albæ nigræque ederæ: quoniam aliis tanta amaritudo acini, vt aues non attingant. Est & rigens edera, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generum ob id vocata cissos. E diuerso nunquam nisi humi repens chamæcissos.

De edera, quæ vocatur smilax.

C A P. XXXV.

Similis est ederæ, è Cilicia quidem primùm profecta, sed in Græcia frequentior, quam ¹⁰ vocant smilacem, densis geniculata caulibus, spinosis fruticosa ramis, folio ederaceo paruo, non anguloso, à pediculo emittente pampinos, flore candido, olente liliû. Fert racemos labruscæ modo, nō ederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durôsque: infausta omnibus sacris & coronis: quoniâ sit lugubris, virgine eius nominis propter amorē iuuenis Croci, mutata in hūc fruticem. Id vulgus ignorās, plerunq; festa sua polluit, ederā existimādo: sicut in Poëtis, aut Libero patre, aut Sileno, quis omnino nescit quibus coronetur? E smilace fiūt codicilli. Propriūq; materiæ est, vt admota auribus leuē sonum reddat. Ederæ mira proditur natura ad experienda vina: si vas fiat ex ligno eius, vina trāsfluere, ac remanere aquā, si qua fuerit mista:

De aquaticis calamis, & fruticibus.

C A P. XXXVI.

Inter ea, quæ frigidis gaudent, & aquaticos frutices dixisse conueniat. Principatū in his tenebunt harundines, belli pacisque experimētis necessaria, atq; etiā deliciis gratæ. Tegulo earum domus suas Septentrionales populi operiūt: durantque æuis tecta alta. Et in reliquo verò orbe cameras leuissimè suspēdunt. Chartisque feruiūt calami, Ægyptij maximè, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidij, & qui in Asia circa Anaiticum lacum nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpore intus, supernè tenui inarescit ligno: fissilis, præacuta semper acie, geniculata. Cæterò gracilitas nodis distincta, læui fastigio tenuatur in cacumina, crassiore pāniculæ coma, neq; hac superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponarū replet: aut vbi limosiore callo induruit, sicut in Belgis, cōtusa & interiecta nauiū cōmissuris ferruminat textus, glutino tēnaciore, rimisque explēdis fidelior pice. Calamis Oriētis populi bella cōficiunt. Calamis spicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fitque & ex ipso telum aliud fracto in vulneribus. His armis solem ipsum obumbrant. Propter hoc maximè serenos dies optāt: odere ventos & imbres, qui inter illos pacem esse cogūt. Ac si quis Æthiopus, Ægyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes, & Orientis, omniāque Parthorū regna diligētius computet, æqua ferè pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Præcipuus hic vsus in Creta bellatores suos præcipitauit. Sed in hoc quoque, vt cæteris in rebus, vicit Italia: quādo nullus sagittis aptior calamus, quā in Rheno Bononiēsi amne, cui plurima inest medulla, pondusque volucre: contra flatus quoque peruicax libra. Quippe non eadem gratia Belgicis. ⁴⁰ Hæc & Creticis cōmendatioribus: quanquā præferantur Indi, quorum alia quibusdam videtur natura, quādo & hastarum vicem præbent additis cuspidibus. Harundini quidē Indicæ arborea amplitudo: quales vulgo in templis videmus. Differre mares ac fœminas in his quoq; Indi tradunt. Spissius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorūque etiā vicē præstāt (si credimus) singula internodia. Circa Acesinē amnem maximè nascuntur. Harundo omnis ex vna stirpe numerosa. Atque etiā recisa fœcundiū refurgit. Radix natura viuax, geniculata & ipsa. Folia Indicis tantū breuia. Omnibus verò à nodo orsa, complexu tenues per ambitū inducunt tunicas: atque à medio internodio cū plurimum desinunt vestire, procūbuntque. Latera harundini calamōque in rotūditatē bina, super nodos alterno semper inguine, vt alterum ad dextra fiat, alterū superiore geniculo ad læua per vices. Inde exeūt aliquādo rami, qui sunt calami tenues. Plura autem genera. Alia ⁵⁰ spissior dēsiorq; geniculis, breuibus internodiis. Alia rarior maioribus, tenuiorq; & ipsa.

Calamus verò alius totus concauus, quem syringiam vocât, vtilissimus fistulis, quoniam nihil est ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius est continuo foramine peruius, quem auleticon vocant. hic tibiis vtilior, fistulis ille. Est alius crassiore ligno, & tenui foramine. Hunc totum fungosa replet medulla. Alius breuior, alius procerior, exilior, crassiorque. Fruticosissimus, qui vocatur donax, non nisi in aquaticis natus: quoniam & hæc differentia est, multum prælata harundine, quæ in ficcis proueniat. Suum genus sagittario calamo, vt diximus, sed Cretico longissimis internodiis, obsequentique quò libeat flecti calefacto. Differentias faciunt & folia, non multitudine, verùm robore & colore. Valida Læconicis, & ab vna parte densiora: quales in totum circa stagna gigni putant, dissimiles annicis, longisque vestiri tunicis, spatiosius à nodo scandente complexu. Est & obliqua harundo, non in excelsitate nascens, sed iuxta terram fruticis modo se spargens, suauissima in teneritate animalibus. Vocatur à quibusdam elegia. Est & in Italia nascens ad arca nomine, palustris: & cortice, tantùm sub ipsa coma, vtilissima dentibus: quoniã vis eadem est, quæ sinapi. De Orchomenij lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Characiam vocabant crassiorē firmiorēque, plotiam verò subtiliorem, hæc in insulis fluitantibus natam, illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harundo est tibialis calami, quem auleticon dicebant. Non hic anno nascebatur. Nam & lacus incrementa hoc temporis spatio seruabat, prodigiosus si quando amplitudinem biennio extendisset: quod notatum apud Cheroniam in fausto Atheniensium prælio, & apud Lebadiam sæpe notatur influente Cephisso. Cùm igitur anno permansit inundatio, proficiunt in aucupatoria quoque amplitudinē: vocabântur zeugitæ. Contrà bombyciæ maturius reciproco, graciles, fœminarum latiore folio atq; cãdidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, spadonum nomine insignibus. Hinc erât armamenta ad inclusos cantus, nō silendo & reliquo curæ miraculo, vt venia sit, argento iam potius cani. Cædi solebant tempestiuè vsque ad Antigenem tibicinem, cùm adhuc simplici musica vterentur, sub Arcturo: sic præparatæ aliquot post annos vtilis esse incipiebant. Tunc quoq; multa domandæ exercitatione, & canere tibiæ ipsæ docendæ, cõprimentibus se ligulis, quod erat illis theatrorum moribus vtilius. Postquam varietas accessit, & cãtus quoque luxuria, cædi ante solstitia cœptæ, & fieri vtilis in trimatu, apertioribus earum ligulis ad flectendos sonos: quæ inde sunt & hodie. Sed tum ex sua quanque tantũ harundine congruere persuasum erat: & eam, quæ radicem antecesserat, læuæ tibiæ cõuenire: quæ cacumē, dextræ: immesum, quantum prælatis, quas ipse Cephissus abluisset. Nũc sacrificæ Thuscorum è buxo, ludicræ verò loto, ossibusque asininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatissima, piscatoria Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ vsus ad vineas maximè. Cato feri eam iubet in humidis agris, bipalio subactò prius solo, oculis dispositis intervallo ternorum pedum. Simul & corrudã, vnde asparagi fiant: cõcordare enim amicitia.

De salice, eius genera octo, & quæ præter salicem sint vtilia ligaturis, & de rubis.

C A P.

X X X V I I.

Salicem verò circã, qua nulla aquaticarum vtilior, licet populi vitibus placeant, & Cæcuba educant: licet alni sepibus muniant, contrãque erumpentium amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubent in aqua fatæ, cæsæque densius in numero hærede profint. Salicis statim plura genera. Nanque & in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas, pariuntque baltheo corticis vincula: & aliæ virgas sequacis ad vincuras lentitiæ. Aliæ prætenues viminibus texedis spectabili subtilitate. Rursus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarum supellectili: cãdidiore ablato cortice, leuique tractatu, vtilioribus vasis quàm vt è corio fiât, atque etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissimæ. Cædua salici fertilitas, densior tonsura ex breui pugno verius, quàm ramo, non, vt remur, in nouissimis curanda arbore. Nullius quippe tutior est reditus minorisve impendij, aut tempestatum securior. Tertium locum ei in æstimatione ruris Cato attribuit, priorēque quàm oliuetis, quàmque frumento, aut pratis: nec quia desint alia vincula. Siquidem & genistæ, & populi, & vlimi, & sanguinei frutices, & betulæ, & harundo

harundo fissa, & harundinum folia, vt in Liguria, & vitis ipsa, recisisque aculeis rubi alligant, & intorta corylus. Mirumque contuso ligno alicui maiores ad vincula esse vires. Salicitamen præcipua dos. Finditur Græca rubens, candidiorque Amerina, sed paulò fragilior, ideo solido ligat nexu. In Asia tria genera obseruant. Nigram, vtiliorem viminibus: candidam agricolarum vsibus: tertiam, quæ breuissima est, helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt: vimineam vocat, eandem purpuream. Alteram nitelinam à colore, quæ sit tenuior. Tertiam Gallicam, quæ tenuissima. Nec in fruticum, nec in veprium cauliumve, neq; in herbarum, aut alio vlllo, quàm suo genere, numerentur iure scirpi fragiles palustrésque ad tegulum tegetésque, è quibus detracto cortice, candelæ luminibus & funeribus seruiunt. Firmior quibusdam in locis earum rigor. Nanque iis velificant non in Pado tantum nautici, verum & in mari piscator Africus, præpostero more vela intra malos suspendens. Et mapalia, sua Mauri tegunt: proximéque æstimanti hoc videantur esse, quo inferiore Nili parte papyri sunt vsu. Sed fruticosi generis sunt inter aquaticas & rubi, atque sambuci fungosi generis, aliter tamen, quàm ferulæ. Quippe plus ligni vtique sambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubamque credit pastor ibi cæsa, vbi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt, & alio genere similitudinem rosæ, qui vocatur cynosbatos. Tertium genus Idæum vocat Græci à loco. Tenuius est, quàm cætera, minoribusq; spinis, & minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle & igni sacro. Cõtra stomachi quoque vitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque paruos, humoris lenti, inficiendo maximè capillo: qui & ipsi aqua decocti manduntur.

De succis arborum, & natura materiarum, & de cadendis arboribus.

CAP. XXXVIII.

Hvmor & cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idem omnibus. Ficus lacteus: huic ad caseos figurandos coaguli vis. Cerasis gummosus, vlmis saliuosus, lentus ac pinguis malis, vitibus ac pyris aquosus. Viuaciora, quibus lentior. Atque in totum corpore arborum, vt reliquorum animalium, cutis, sanguis, caro, nerui, venæ, ossa, medullæ. Pro cute cortex. Mirum, hic in moro medicis succum quærentibus, ferè hora diei secunda, lapide incussus manat: altius fractus siccus videtur. Proximi plerisque adipes. ij vocantur à colore alburnum: mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore facile putrescens, teredini obnoxia: quare semper amputabitur. Subest huic caro, cui ossa: id est, materiæ optimum. Alternant fructus, quibus siccus lignum, vt olea, magis quàm quibus carnosum, vt cerasus. Nec omnibus adipes carnesve largæ, sicuti nec animalium acerrimis. Neutrum habet buxus, cornus, olea: nec medullam, minimumque etiã sanguinis: sicut ossa non habent forba, carnem sambuci, & plurimam ambæ medullam: nec harundines maiore ex parte. In quarundam arborum carnibus pulpæ venæque sunt. Discrimen earum facile. Venæ latiores candidiorésque pulpæ fissilibus insunt. Ideo fit, vt aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite vel graphij sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Vnde deprehenditur, an torta sit materies, nodisque concisa. Quibusdam sunt tubera, sicut sunt in carne glandia. In iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in se conuoluto. Hoc pretiosissimum in cedro & acere. Cætera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam: alioqui fragilis esset vena in orbem arboris cæsa. Fagis pectines transfuersi in pulpa. Apud antiquos inde & vasis honos. Manius Curius iurauit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum, quò sacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuatur, vt quæ pars fuit ab radice, validius sedit. Quibusdam pulpa sine venis, mero stamine & tenui constat. Hæc maximè fissilia. Alia frangi celeriora, quàm findi, quibus pulpa non est, vt oleæ, vites. At è cõtrario, totum è carne corpus fico. Tota offea est ilex, cornus, robur, cytissus, morus, ebenus, lotos, & quæ sine medulla esse diximus. Cæteris nigricans color. Fulua cornus, in venabulis nitet incisuris nodata propter decorem. Cedrus, & larix, & iuniperus rubent.

De larice, & abiete, & sapino, & ceteris huiusmodi arboribus cadendis.

CAP.

XXXIX.

Larix foeminam habet, quam Græci vocant ægida, mellei coloris. Inuentum est picorum tabellis immortale nullisque fissile rimis hoc lignum. Proximum medullæ est. In abiete leufon Græci vocauerunt. Cedrus quoque durissima, quæ medullæ proxima, ut in corpore ossa, derafo modo limo. Et sambuci interiora mirè firma traduntur. Nanque qui venabula ex ea faciunt, præferunt omnibus. Constat enim ex cute & ossibus. Cædi tempestiuum quæ decorticentur, ut teretes, ad templa cæteraque vsus rotundi, cum germinant, aliàs cortice inextricabili, & carie subnascente ei, materiæque nigrescente. Tigna, & quibus aufert securis corticem, à bruma ad Fauonium: aut si præuenire cogamur, 10 Arcturi occasu, & ante eum Fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Dies siderum horum reddentur suo loco. Vulgò satis putant obseruare, ne quæ dedolandæ arbores sternantur ante editos suos fructus. Robur vere cæsum, teredinem sentit: bruma autem neque viatur, neque pandatur, aliàs obnoxium etiam ut torqueat sese findatque: quod in subere tempestiuè quoque cæso euenit. Infinitum refert & lunaris ratio: nec nisi à vicesima in tricesimam cædi volunt. Inter omnes verò cõuenit, vtilissimè in coitu eius sterni, quem diem alij interlunium, alij silentis lunæ appellant. Sic certè Tib. Cæsar, concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhætia præfinit. Quidam dicunt, ut in coitu & sub terra sit luna: quod fieri non potest, nisi noctu. At si competant coitus in nouissimum diem brumæ, illa sit aterna materies: proximè, cum supra dictis sideribus. 20 Quidam & Canis ortum addunt, & sic cæsas materies in forum Augustum. Nec nouellæ autem ad materiem, nec veteres vtilissimæ. Circuncisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus defluat. Mirum, apud antiquos primo Punico bello classem Duelli Imperatoris ab arbore excisa lx. die nauigasse. Contra verò Hieronem regem cccxx. naues effectas diebus xlv. tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello, Scipionis classis xl. die à securi nauigauit. Tantum tempestiuitas etiam in rapida celeritate pollet. Cato hominum summus in omni vsu, de materiis hæc adiicit: Prælum è sapino atra potissimum facito. Ulmeam, pineam, nuceam, hanc atque aliam materiem omnem cum effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine vento Austro. Tunc erit tempestiua, cum semen suum maturum erit. Caueto, ne per rorem 30 trahas, aut doles. Idemque mox: Nisi intermestri luna atque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis, quibus luna plena fuerit, optimè eximitur. Omnino caueto nigram materiam doles, nève cædas, nève tangas, nisi siccam, nève gelidam, nève rorulétam. Tiberius idem & in capillo tondendo seruauit interlunia. M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandum id à pleniluniis. Larici & magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ omnium arborum altissima ac rectissima. Nauium malis antennisque propter leuitatem præfertur abies. Communia his pinoque, ut quadripartitos venarum cursus bifidosque habeant, vel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla fecilis. Optima quadripartitis materies, & mollior, quam cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à 40 terra fuit, enodis est: hæc, qua diximus, ratione fluuiata decorticatur, atque ita sapinus vocatur: superior pars nodosa, duriórque, fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores Aquiloniæ partes. Et in totum deteriores ex humidis opacisque: spissiores ex apricis ac diuturnæ. Ideo Romæ infernas abies supernati præfertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus Apenninóque laudatissima: in Gallia Iura ac monte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deteriores Æneatica & Arcadica. Pessima Parnassia, & Euboica, quoniam ramosæ ibi & contortæ, putrescentisque facilè. At Cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies, nec tineam, nec cariem sentit. Iunipero eadem virtus, quæ cedro. Vasta hæc in Hispania, maximèque bacce eius. Medulla eius vbiunque solidior etiam, quam cedrus. Publicum omnium vitium vocant spiras, vbi conuoluere se venæ atque nodi. Inueniuntur in quibusdam, sicut in mar-

in marmore, contra: id est duritia clauo similis, inimica ferris. Et quædam fortè accidunt, lapide comprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo. Megarum diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat. Fuitque arbor illa fatalis excidio vrbis, præmonitæ oraculo, cum arbor arma peperisset: quod succisæ accidit, ocreis galeis que intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus esse remedio.

De materiis, de magnitudine arborum, & quæ cariem & ruinam non sentiunt, & de perpetuitate materiæ. CAP. XI.

10 **A**mplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ visa, quam propter miraculum Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiaro exposuerat aduectam cum reliqua materie: durauitque ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs è larice longa pedes cxx. bipedali crassitudine æqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus septorum à M. Agrippa relicta, æquè miraculi causa, quæ diribitorio superfuerat xx. pedibus breuior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ visa est in naui, quæ ex Ægypto Caij principis iussu, obeliscum in Vaticano circo statutum, quatuor que truces lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius visum in mari certum est. cxx. M. modium lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere lauo. Ibi nanque demersa est à Claudio principi 20 pe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exædificatis obiter Puteolano puluere, aduectisque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Vulgòque auditur octoginta nummorum & pluris malos venundari ad eos vsus, rates verò connecti quadraginta sestertis plerasque. At in Ægypto & Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur vsi. Maxima ea in Cypro traditur ad vndecimem Demetrii succisa centum triginta pedum, crassitudinis verò ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. Spississima ex omni materie, ideo & grauissima, iudicatur ebenus, & buxus, graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: & huic nigricans color, magisque etiam cytiso, quæ proximè accedere ebenum videtur. Quanquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirmant. Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho, solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium hæc sola vngi vult, meliòrque oleo fit. Colos mirè adulteratur iuglande ac pyro syluestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus, quæ diximus, spiffa firmitas. Ab his proxima est cornus: quanquam non potest videri materies propter exilitatem, sed lignum non aliò penè, quam ad radios rotarum, vtile: aut si quid cuneandum sit in ligno, clauisve figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaster, & olea, atque castanea, carpinus, populus. Hæc & crispa aceris modo, si vlla materies idonea esset ramis sæpe deputatis: castratio illa est, adimitque vires. De cætero plerisque eorum, sed vtique 40 robori tanta duritia est, vt terebrari nisi madefactum non queat, & ne sic quidem adactus auelli clauus. E diuerso clauum non tenet cedrus. Mollissima tilia, eadem videtur & calidissima: argumentum afferunt, quod citissimè ascias retundat. Calidæ & morus, laurus, edera, & omnes è quibus igniaria fiunt. Exploratorum hoc vsus in castris, pastorumque reperit, quoniam ad excudendum ignem non semper lapidis occasio est. Teritur ergo lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, vel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil edera præstantius quæ teratur, lauro quæ terat. Probatur & vitis syluestris, alia quam labrusca, & ipsa edera modo arborem scandens. Frigidissima quæcunque aquatica: lentissima autem, & ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, cluditque suum vulnus, & ob id contumacius transmittit ferrum: in quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sambucus, populus vtraque. Leuissima ex his ficus & salix, ideòque vtilissima. Omnes autem etiam ad cistas, quæque flexi-

li crate constant. Habent & candorem rigoremque, & in sculpturis facilitatem. Est lenti-
 tia platano, sed madida, sicut alno. Siccior eadem vlmus, fraxino, moro, ceraso, sed ponde-
 rosior. Rigorem fortissimè seruat vlmus, ob id cardinibus assamentisque portarum vti-
lissima, quoniam minimè torquetur: permutanda tantum sic, vt cacumen ab inferiore sit
 cardine, radix superior. Palmæ est mollis, & suberis: spissæ & malus, pyrusque, necnon
 acer: sed fragiles, & quæcunque crispa. In omnibus syluestria & mascula differentias cu-
 iusque generis augent. Et infœcunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt,
 sicut cupressus & cornus. Cariem vetustatè que non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus,
 lotos, buxum, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Et ex reliquis tardissimè larix, robur, suber,
 castanea, iuglans. Rimam fissuramque non capit sponte cedrus, cupressus, olea. Buxum
 maximè æternam putant, ebenum & cupressum, cedrumque, claro de omnibus materiis
 iudicio in templo Ephesiæ Dianæ, vtpote cum tota Asia extruente quadringentis annis
 peractum sit. Cõuenit tectum eius esse è cedrinis trabibus. De ipso simulacro Deæ ambi-
 gitur. Cæteri ex ebene esse tradunt. Mutianus ter Consul, ex his qui proximè viso eo
 scripsere, vitigineum & nunquam mutatum, septies restituto templo. Hæc materiam ele-
 gisse eandem, Canetiam nomē artificis nuncupās: quod equidè miror, cum antiquiorem
 Minerua quoque non modò Libero patre vetustatem ei tribuat. Adicit multis forami-
 nibus nardo rigari, vt medicatus humor alat, teneatque iuncturas, quas & ipsas esse modi-
 co admodum miror. Valuas esse è cupresso, & iam quadringentis propè annis durare ma-
 teriã omnem nouæ similem. Id quoque notandū, valuas in glutinis compage quadrien-
 20
 nio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniam præter cætera vno in genere materiæ nitor
 maximè valeat æternus. Nõne simulacrū Veiovis in arce è cupresso durat, à cõdita Vr-
 be quingentesimo quinquagesimo primo anno dicatum? Memorabile & Vtica tēplum
 Apollinis, vbi Numidicarum cedrorum trabes durat, ita vt positæ fuere prima vrbis eius
 origine, annis mille centū octoginta octo. Et in Hispania Saguti aiunt templum Dianæ à
 Zacyntho aduectæ cū conditoribus, annis ducentis ante excidiū Troiæ, vt autor est Boc-
 chus, infraque oppidū ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal: iuniperi
 trabibus etiã nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiusdè Deæ, se-
 culis aliquot ante Troianum bellum exædificata: quoniam genere materiæ scientia obli-
 terata. In plenum dici potest, vtique quæ odore præcellant, ea æternitate præstare. A præ-
 30
 dictis morus proximè laudatur, quæ vetustate etiam nigrescit. Et quædam tamen in aliis
 diuturniora sunt vsibus, quàm alia. Vlmus in perflatu firma, robur defossum, & in aquis
 quercus obruta. Eadem supra terrã rimosa facit opera torquendo sese. Larix in humore
 præcipua, & alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur & fagus in
 aqua, & iuglans, hæc quidem in his, quæ defodiuntur, vel principales. Item iuniperus: eadem
 & subdialibus aptissima. Fagus & cerrus celeriter marcescunt. Esculus quoque humoris
 impatiens. Contrà adacta in terram in palustribus alnus æterna, onerisque quãtilibet pa-
 tiens: cerasus firma: vlmus & fraxinus lentæ, sed facilè pandantur, flexiles tamen, stantès-
 que à circuncisura siccatae fideliores. Laricem in maritimis nauibus obnoxiam teredini
 tradunt: omniaq; præterquam oleastrum & oleam. Quædam enim in mari, quædam in
 40
 terra vitis opportuniore.

De teredinibus.

CAP. XLI.

INfestantium quatuor genera. Tereidines capite ad portionem grauiissimo, rodunt den-
 tibus. Hæ tantum in mari sentiuntur: nec aliam putant teredinem propriè dici. Ter-
 restres tineas vocant: culicibus verò similes, thripas. Quartum est & è vermiculorum
 genere, quorum quidem alij putrescente succo ipsa materie: alij pariuntur, sicut in arbo-
 ribus, ex eo qui cerastes vocatur. Cum tantum eroserit, vt circumagat se, generat alium.
 Hæc nasci prohibet in aliis amaritudo, vt cupresso: aliis duritia, vt buxo. Tradunt &
 abietem circa germinationes decorticatam, qua diximus luna, aquis non corrumpi. Ale-
 xandri Magni comites prodiderunt, in Tylo Rubri maris insula arbores esse, ex quibus
 50
 naues fierent, quas c. annis durantes inuentas: & si mergerentur, in corruptas. In eadem
 esse

esse fruticem baculis tatum idoneæ crassitudinis, varium tigrum maculis, ponderosum: & cum in spissiora decidat, vitri modo fragilem.

De materiis architecti, & quæ materies ad quid utilis, & quæ firmior materia in tectum.

CAP. XLII.

A Pud nos materiæ finduntur aliquæ sponte: ob id architecti eas fimo illitas sicari iubent, vt afflatus non noceant. Pondus sustinere valide, abies, larix, etiam in transfuersum positæ. Robur, olea, incuruantur ceduntque ponderi. Illæ renituntur, nec temere rumpuntur: priusque carie, quam viribus, deficiunt. Et palmæ arbor inualida: in diuersum enim curuatur. At populus contra omnia inferiora pādatur: palma è cōtrario fornicatur. Pinus & cupressus aduersus cariem tineasque firmissimæ. Facile pandatur iuglans: fiūt enim & ex ea trabes: frangique se prænuntiat strepitu: quod in Antandro accidit, cū è balneis territi sono profugerunt. Pinus, piceæ, alni, ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ terra, plurimis durant annis. Eadē si non integantur, citò senescūt: mirū in modum fortiores, si humor extrā quoque super sit. Firmissima ad tectum abies. Eadē valuarum repagulis, & ad quæcunque libeat intestina opera aptissima, siue Græco, siue Capano, siue Siculo fabricæ artis genere spectabilis, ramentorum crinibus pampinato semper orbe se voluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & curribus, maximè sociabilis glutino, in tantum, vt findatur antè, quā solida est.

De glutinanda materia, & lignis scetilibus.

CAP. XLIII.

Magna autem & glutini ratio, propter ea quæ scetilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Stamineam in hoc vsu probant venam, & vocant fertilem, argumentò similitudinis, quoniam lacrymosè crispa. In omni genere & glutinum abdicant quædam, & inter se & cum aliis infociabilia glutino, sicut robur. Sed nec ferè cohærent, nisi similia natura, vt si quis lapidem lignumque coniungat. Cornum maximè audit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicunque operi facilia, flexilia omnia, quæ lenta diximus, præterque morus & caprificus. Durabilia ac scetilia, quæ modicè humida. Arida enim latius, quam viridia, ferris cedunt, præter robur & buxum, quæ pertinacius resistunt, ferrarumque dentes replent æqualitate inerti: qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Obedientissima quocunque in opere fraxinus, eademque hastis corylo melior, cornu leuior, sorbo lentior. Gallica verò etiam ad currus flexibilis. Vitè æmularetur vlmus, ni pondus esset in culpa. Facilis & fagus, quanquam fragilis & tenera. Eadem scetilibus laminis in tenui flexilis, capsisque ac scriniis sola utilis. Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoque non ingrata: sed maximè fida iis quæ terantur, vt rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus utilis, sicut duritia ilex, & vtroque legitur vlmus. Sunt verò & parui vsus fabrilium ministeriorum insignes. Ideoque proditum, terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, vlmò, fraxino vtilissimas fieri. Ex iisdem malleos, maiores quoque è pinu & ilice. Et his autem maior ad firmitatem causa tempestiuæ cæsura, quam immaturæ: quippe cum ex olea durissimo ligno cardines in foribus diutius immoti, plantæ modo germinauerint. Cato vestes aquifolios, laureos, vlmicos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas secantur, quorumque operimento vestiantur alia materies, præcipua sunt citrū, terebinthus, aceris genera, buxū, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat & alnus, vt dictū est, tuber scetile, sicut citrum acérque. Nec aliarum tubera in pretio. Mediæque pars arborum crispior, & quò propior radici minoribus magisque flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborè alia integri, & viliores ligno pretiosiores cortice fieri, vt vna arbor sæpius væniret. Excogitatae sunt & ligni bractæ, nec fatis: cœpere tingi animalium cornua, dentes secari: lignumque ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiè & in mari queri. Testudo in hoc sceta. Nuperque portentosis ingeniis principatu Neronis inuentum, vt pigmentis perderet se, plurisque væniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur: sic terebinthum vinci iubent, sic citrum pretiosus fieri, sic acer decipi. Modò luxuria non fuerat contenta ligno: iam lignum emi testudinem facit.

De arborum ætate, & qua genera arborum minimè durant. Similiter de visco & Druidis.

CAP. XLIIII.

VIta arborum quarundam immanfa credi potest, si quis profunda mundi & saltus inaccessibleos cogitet. Verùm ex his quas memoria hominum custodit, durat in Linternino Africani prioris manu satæ oliuæ. Item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis. Subest specus, in quo manus eius custodire traco traditur. Romæ verò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit sine magistratibus c c c l x i x. vrbis æde condita, incertum ipsa quantò vetustior. Esse quidem vetustiorè non est dubium cum ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum c c c l. habet. Antiquior illa est, sed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam Vestalium virginû capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis æquæua vrbi intelligitur, vt autor est Massurius. Radices eius in forum vsque Cæsaris per stationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus æqualis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta. Vetustior autem vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Herrufcis, religione arborem iam tunc dignam fuisse significat. Tiburtes quoque originem multò ante urbem Romam habent. Apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit vna ætate ante Iliacum bellum. Sunt autores, & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: & alteram in Caphyis Arcadiæ luco. Sunt hodie ex aduerso Iliensium vrbis iuxta Hellespontum in Protefilai sepulcro arbores, quæ omnibus ephēbiis eius cum intantum accreuerunt vt Ilium aspiciant, inarescunt, rursusque adolefcunt. Iuxta urbem autem quercus in Ili tumulo tunc satæ dicitur, cum cœpit Ilium vocari. Argis olea nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligauerit. In Ponto circa Heracleam aræ sunt Iouis Stratij cognomine, ibique quercus duæ ab Hercule satæ. In eodem tractu portus est, Amyco Bebycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant: quoniam si quid ex ea decerptum inferatur nauibus, iurgia fiant, donec abiiciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiam itur: ibi platanus ostenditur, ex qua pependit Marsya victus ab Apolline, quæ iam tum magnitudine electa est. Necnon palma Deli ab eiusdem Dei ætate conspicitur. Olympiæ oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, & nunc custoditur religiosè. Athenis quoque olea durare traditur in certamine edita à Minerua. E diuerso breuissima vita est Punicis, fico, malis: & ex his præcocibus breuior quàm ferotinis, dulcibus quàm acutis, & dulciori in Punicis. Item in vitibus, præcipuèque fertilibus. Græcinus autor est, sexagenis annis durasse vites. Videntur & aquaticæ celerius interire. Senescunt quidem velociter, sed è radicibus repullulant, laurus & mali, & Punicæ. Firmissimæ ergo ad viuendum oleæ, vt quas durare annis c c. inter autores conueniat. Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianæ sacratu à Latio, velut arte tonfili coma fagei nemoris. In hoc arborem eximiam ætate nostra adamauit Passienus Crispus, bis Consul, orator; Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior postea, osculari complectique eam solitus, non modò cubare sub ea vinumque illi affundere. Vicina luco est ilex, & ipsa nobilis, x x v. pedum ambitu caudicis, x. arbores mittens singulas magnitudinis visendæ: syluamque sola facit. Edera necari arbores certum est. Simile quiddam & in visco: tametsi tardiorum earum iniuriam arbitrantur. Nâque & hoc præter fructus agnoscitur non in nouissimis mirabile. Quædam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur. Nanque cum suam sedem non habeant, in aliena viuunt, sicut viscum. Est & in Syria herba, quæ vocatur eadytas, non tantum arboribus, sed ipsis etiam spinis circumuoluens sese. Item circa Tempe Thessalica, quæ polypodion vocatur, & quæ dolichos ac serpillum. Oleastro quoque deputato quod gignatur, vocant phaunos. Quod verò in spina fullonia hippophæston, calyculis inanibus, foliis paruis, radice alba, cuius succus ad detractiones in comitali morbo vtilissimus habetur. Visci tria genera.

Nanque

Nanque in abiete ac larice stelin dicit Eubœa nasci, hyphear Arcadia. Viscum autem in quercu, robore, ilice, pruno syluestri, terebintho, nec aliis arboribus adnasci, plerique. Copiosissimum in quercu, quod dryos hyphear vocant. In omni arbore, excepta ilice & quercu, differentiam facit odor vtriusque: & folium non iucûdi odoris in vtroque, visco amarum & lentum. Hyphear ad saginanda pecora vtilius. Vitia modò purgat primò: dein pinguefacit, quæ suffecere purgationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus. Adiciunt discrimen, visco in his quæ folia amittant, & ipsi decidere: contra inhætere nato in æterna fronde. Omnino autem satum villo modo nascitur, nec nisi per aluum auium redditum, maximè palumbis ac turdi. Hæc est natura, vt nisi maturatum in ventre auium, non proueniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, semper fruticosi ac viridis. Mas fertilis, fœmina sterilis. Aliquando non fert: Viscum confit ex acinis qui colliguntur messium tempore immaturi. nam si accessere imbres, amplitudine quidè augètur, visco verò marcescût. Siccantur deinde, & aridi tunduntur, ac cõditi in aqua putrescût duodenis ferè diebus. Vnũque hoc rerũ putrescèdo gratiã inuenit. Inde in profluète rursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescût. Hoc est viscũ pennis auium tactu ligandis, iuglandis oleo subactũ, cum libeat insidias moliri. Nõ est omittenda in ea re & Galliarũ admiratio. Nihil habent Druidæ (ita suos appellant Magos) visco, & arbore in qua gignatur (si modò sit robur) sacratius. Iã per se roborũ eligunt lucos: nec vlla sacra sine ea frõde cõficiunt, vt inde appellati quoq; interpretatione Græca possint *Druidæ* videri. Enimuero quicquid adnascatur illis, è cælo missum putat, signumq; esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autè id rarum admodũ inuentu, & re-
 20 pertũ magna religione petitur: & ante omnia sexta luna, quæ principia mensũ annorũq; his facit, & seculi post tricesimũ annum, quia iam virium abundè habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantè appellantes suo vocabulo, sacrificiis epulisque rite sub arbore præparatis, duos admouet cãdidi coloris tauros, quorũ cornua tunc primũ vinciantur. Sacerdos cãdida veste cultus arborẽ scandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tum
 30 deinde victimas immolant, precantes vt suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Fœcunditatem eo potò dari cuicunque animali sterili arbitrantur, contrãque venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio est.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XVII.

PRO O E M I V M.

Arborum pretia mirabilia.

CAPVT I.

40 NATVRA arborum, terra marique sponte sua prouenientium; dicta est. Restat earum, quæ arte & humanis ingeniis fiunt veriùs quàm nascuntur. Sed priùs mirari succurrit, quæ abstulimus penuria pro indiuiso possessa à feris, depugnante cum iis homine circa caducos fructus, circa pendentes verò & cum alitibus, in tanta deliciarum pretia venisse, clarissimo (vt equidem arbitror) exemplo L. Crassi atque Cn. Domitij Ænobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei
 50 magna: sed aliquanto præstantior in eodem palatio Q. Catuli, qui Cimbro cum C. Mario fudit. Multò verò pulcherrima consensu omnium ætate ea in colle viminali C. Aquilij equitis Romani, clarioris illa etiam, quàm Iuris ciuilis scientia, cum tamen obie-